

ЗАСОБИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ФАСИЛІТАЦІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

Підготовка майбутнього вчителя до організації фасилітаційного спілкування передбачає застосування певних засобів, а саме: впровадження спецкурсу “Фасилітаційне спілкування”, що передбачає формування теоретичних знань про сутність і механізми фасилітації, умінь та особистісних якостей, необхідних для організації фасилітаційного спілкування, використання активних форм і методів навчання, а також має на меті розвиток морально-емоційної культури студентів, пріоритетом якої є націленість на розвиток творчої індивідуальності дитини, оволодіння студентом методами й прийомами ненасильницького спілкування, що допомагає і підтримує.

Мета статті – розглянути засоби підготовки майбутнього вчителя до організації фасилітаційного спілкування.

Засобом підготовки майбутнього вчителя до організації фасилітаційного спілкування є введення в процес професійної підготовки спеціаліста спецкурсу, присвяченого проблемі становлення педагога-фасилітатора.

Спецкурс передбачає:

1) по-перше, виключення дублювання навчальної інформації, яку студенти отримували при вивченні дисциплін психолого-педагогічного циклу;

2) по-друге, використання різних форм і методів навчання, орієнтованих на організацію фасилітаційного спілкування, а саме:

- лекцій і семінарів у формі діалогу з аудиторією;
- ділових і рольових ігор для моделювання майбутньої професійної діяльності, зокрема, організації спілкування;
- тренінгових та тестових методик (розвитку емпатії, рефлексії, комунікативних умінь, самоконтролю у спілкуванні, готовності до діалогу та ін.), що сприяло розвитку в студентів умінь ефективного спілкування, формуванню вмінь управляти своєю поведінкою в складних і критичних ситуаціях соціальної взаємодії;
- вирішення спеціально розроблених ситуацій і завдань, які стосувалися різноманітних міжособистісних відносин у педагогічному процесі й у вирішенні яких студент займав різні позиції (вчителя, учня, студента, викладача, спостерігача тощо), що спрямувало майбутніх учителів на самостійний пошук оптимальних способів поведінки педагога у відносинах з іншими учасниками педагогічного процесу, забезпечувало оволодіння ними фасилітаційними вміннями.

У змісті спецкурсу виділяємо два аспекти. Перший передбачає освоєння концептуальних ідей, категорій і прийомів фасилітаційного спілкування, другий полягає у міжсуб’єктному спілкуванні студента й викладача, завдяки чому формується особистісний компонент професійного досвіду.

Очевидно, що в умовах спецкурсу “включається” фактор збагачення й поглиблення знань студентів про фасилітацію. Для того, щоб сформувати у студента фасилітаційні вміння, йому необхідно дати поняття фасилітаційного спілкування й показати його зразки, тобто варто починати роботу з розвитку когнітивної сфери.

Однак когнітивний аналіз не можна здійснювати поза емоційною сферою людини. Спецкурс дає змогу пов’язувати знання з емоціями студента, роблячи їх значущими, важливими для майбутнього педагога.

Одночасно задіюються фактори суб'єктного досвіду й особистісного змісту фасилітаційної педагогічної діяльності, оскільки в умовах спецкурсу викристалізуються гуманістичні цілі-цінності педагогічної діяльності майбутнього вчителя. Формуються також основи особистісно орієнтованого стилю педагогічного мислення, оволодіння яким виявляється як своєрідне “зміщення” установок учителя зі змістовно-процесуальних аспектів навчального спілкування (що засвоїв, що зробив, яким чином мислить) на ціннісно-сенсові (місце, роль навчального пізнання в життєвій самореалізації дитини).

Спецкурс активізує фактор становлення позитивної Я-концепції майбутніх педагогів, оскільки він сприяє формуванню особистості студента як активного та творчого суб'єкта власного розвитку й розвитку навколишньої дійсності. Усвідомлення цінності знань, які від здобуває, і досвіду підвищує рівень самоприйняття й самоповаги майбутнього вчителя, стимулюючи його до подальшого самовдосконалення [1].

Отже, ціннісне ставлення до педагогічної діяльності, що виникає в умовах спецкурсу, надає руху власній активності майбутнього вчителя. Ця активність реалізується в подальшому самоусвідомленні й творчій самозміні, у русі до найбільш повної професійної компетентності.

Слід зазначити, що в результаті вивчення спецкурсу фасилітаційні якості не сформується остаточно. Однак у процесі спецкурсу створюються умови для зародження цих якостей, які будуть розвиватися й поглиблюватися через саморозвиток майбутнього вчителя.

Однак навіть за наявності у студентів внутрішніх передумов розвиток умінь фасилітації може бути успішним, тільки якщо в педагогічному процесі ВНЗ будуть створені зовнішні передумови, а саме: обстановка довіри між викладачами й студентами, включення студентів у багатогранну, різнопланову творчу діяльність.

Як психологічна й педагогічна категорія довіра розглядається в працях В. Бойко, В. Вахтерова, М. Кагана, П. Каптерева, А. Ковальова, В. Сухомлинського й інших. Під довірою ми розуміємо особливе ставлення викладача до студента, що виражається в ціннісному авансованому сприйнятті його як цілісної особистості, а також розвивальне цілеспрямоване відповідне ставлення студента до викладача й до самого себе.

Викладач, що довіряє студентові й демонструє свою довіру, звертається до нього як до носія найкращих людських якостей і великих потенційних можливостей. У такому спілкуванні розвивається самоповага студентів, посилюється їх зустрічна довіра до викладача, усувається взаємонерозуміння, що вкрай важливо в розвитку умінь фасилітаційного спілкування [2].

Крім того, в умовах довірливих відносин між викладачем і студентом зростає довіра студента до самого себе, своїх внутрішніх можливостей. А це, у свою чергу, веде до становлення позитивної Я-концепції, збагачення суб'єктного досвіду розуміючим, приймаючим фасилітаційним спілкуванням; відкриває нову мотивацію самореалізації, співробітництва й саморозвитку; розкріпачує індивідуальність; активізує креативність, тобто є “стартовим механізмом” для розвитку в майбутніх учителів умінь до фасилітаційного спілкування.

Для формування позитивного ставлення майбутнього вчителя до себе й до дитини, на нашу думку, можна застосувати соціально-психологічний тренінг як форму спеціально організованого спілкування, у ході якого вирішуються питання розвитку особистості, формування умінь спілкування, надання психологічної допомоги й підтримки. Тренінг дає змогу усувати стереотипи й вирішувати особистісні проблеми учасників,

забезпечує встановлення у процесі навчання суб'єкт-суб'єктних відносин, демократичні комунікативні позиції учасників, виявлення позитивного взаємовпливу один на одного.

Ми поділяємо точку зору В. Бабайцевої, що визначає тренінг як особистісно орієнтовану технологію, що акцентує увагу на розвитку особистісних якостей студентів, формуванні їх творчої індивідуальності. Основними завданнями особистісно орієнтованого тренінгу, що використовується в процесі розвитку фасилітаційних умінь майбутніх учителів, є допомога студентам у самопізнанні, самоусвідомленні, насамперед, своїх сильних сторін, своїх достоїнств і разом з тим недоліків, які необхідно усунути в процесі оволодіння педагогічною професією.

Крім того, у процесі тренінгу розвивається і така важлива професійна якість, як упевненість у собі. Не менш істотним стає пробудження в студентів інтересу до іншої людини, формування позитивного ставлення до навколишніх, розвиток особистості, що має емоційну природу, чутливість до психічних станів інших людей, їх прагнень, цінностей і цілей.

Соціально-психологічний тренінг задіює фактор становлення позитивної Я-концепції студента за допомогою завдань, що сприяють усвідомленню власних позитивних якостей, того, що кожен цінує, приймає й любить у собі, що дає почуття внутрішньої волі й упевненості у своїх силах, дає змогу вистояти у важку хвилину. Практика засвідчує, що багато студентів просто не звикли думати про себе в позитивному плані, частіше звертають увагу на свої недоліки. Тренінг же допомагає знайти не винуватця або супротивника, а помічника й сподвижника в собі [1].

Збагачення й поглиблення знань студентів про фасилітаційне спілкування через навчання індивідуалізованих прийомів міжособистісного спілкування, створення позитивних відносин з навколишніми з урахуванням оптимального для кожного студента стилю найбільш ефективно здійснюється за допомогою введення в процес навчання особистісно орієнтованого тренінгу.

В умовах тренінгу реалізується фактор власної активності студентів, оскільки в ході занять вони постійно втягуються в різні дії: обговорення й програвання рольових ситуацій, запропонованих самими учасниками, виконання спеціальних усних і письмових вправ тощо.

У процесі особистісно орієнтованого тренінгу поповнюється й збагачується суб'єктний досвід майбутнього вчителя, удосконалюється його вміння спілкуватися при спостереженні за поведінкою інших. У процесі групового розвитку майбутній учитель починає усвідомлювати, що переживання й проблеми існують у всіх, а це, у свою чергу, дає змогу позбутися деяких психологічних бар'єрів, які заважають педагогічному спілкуванню.

Соціально-психологічний тренінг створює умови для активізації фактора особистісного сенсу, оскільки сприяє розвитку рефлексивних умінь, уваги до свого Я, руху від розуміння групових процесів до розуміння категорії Я-у-ситуації. Крім того, у процесі тренінгового міжособистісного спілкування відбувається прийняття цінностей і потреб іншої людини [3].

Звичайно, особистісно орієнтований тренінг не можна вважати універсальною формою організації навчального процесу при навчанні студентів педагогічних дисциплін. Це тільки одна з можливих форм. Однак, на нашу думку, тренінг є пріоритетною формою особистісно орієнтованого навчання, особливо при цілеспрямованому розвитку фасилітаційних умінь і якостей у майбутніх учителів.

Також для підготовки студентів до організації фасилітаційного спілкування необхідно використовувати методи та форми, які сприяють самореалізації й саморозвитку майбутніх учителів. На взаємозв'язок між саморозвитком студентів й ак-

тивними формами навчання неодноразово вказується в працях А. Вербицького, Н. Конопліної, Л. Кулікової, Т. Лаврикової, В. Лазарева й інших.

Традиційно активізація навчальної діяльності розуміється як цілеспрямована діяльність викладача, спрямована на вдосконалення змісту, форм, методів, прийомів і засобів навчання з метою формування інтересу, активності, творчості, самостійності студентів у засвоєнні знань, формуванні вмінь і навичок, застосуванні їх на практиці [4, с. 152].

Висновки. Зважаючи на вищесказане, зазначимо, що при розвитку фасилітаційних умінь і якостей майбутніх учителів ми вбачаємо мету використання активних форм навчання також у тому, щоб зробити студента суб'єктом своєї освіти, щоб він бачив реальну педагогічну проблему, ставив цілі, планував шляхи їх досягнення, знаходив відповіді на поставлені запитання, використовуючи весь свій особистісний потенціал, удосконалювався при цьому як професіонал.

Активні форми навчання потребують, а отже, розвивають такі фасилітаційні якості, як емпатійність, толерантність, емоційна виразність, комунікабельність, прагнення конструювати педагогічну дійсність з позиції особистісного розвитку учнів, потребу реалізувати власні погляди, стиль, творчі можливості професійної діяльності. Активні форми навчання надають руху всім факторам підготовки до організації фасилітаційного спілкування. Організований таким способом процес навчання сприяє становленню позитивної Я-концепції студентів, оскільки актуалізує процеси самопізнання, рефлексії, самовизначення. Активні форми навчання передбачають формування адекватної самооцінки студента, розвиток самостійності. А це викликає почуття впевненості у своїх силах, сприяє духовно-моральному самозміцненню.

Активні форми навчання задіюють фактор професійних знань студентів про фасилітацію. Як ми вже зазначали раніше, знання тільки тоді стає “живим”, коли людина відчуває нагальну потребу в ньому. Справжнім спонукальним початком активної розумової діяльності має бути не вимушеність, а бажання того, кого навчають, вирішити проблему, пізнати сенс й істину.

Професійний і творчий характер навчально-пізнавальної діяльності, що виникає при використанні активних форм навчання, сприяє мотивації. Як тільки виникає відповідна мотивація, “спрацьовує” фактор особистісного сенсу – формується значеннева спрямованість майбутнього вчителя на дитину, на предмет і на себе, тобто відбувається становлення основ фасилітаційного стилю мислення й діяльності педагога.

Активні форми навчання при підготовці майбутнього вчителя до організації фасилітаційного спілкування актуалізують усі компоненти суб'єктного досвіду особистості. У процесі таких занять складаються цінності особистості, формуються ідеали й переконання майбутнього вчителя. Збагачується досвід рефлексії – один із механізмів розвитку фасилітаційних умінь і якостей, а також досвід звичної активізації, операційний досвід і досвід співробітництва. Причому збагачення суб'єктного досвіду відбувається тим інтенсивніше, чим більший емоційний вплив на студентів має проведене заняття.

Література

1. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание / Р. Бернс. – М. : Прогресс, 1986. – 236 с.
2. Сухомлинский В.А. Как воспитать настоящего человека / В.А. Сухомлинский. – М. : Педагогика, 1989. – 288 с.
3. Кравцова С.В. Тренинг: навыки конструктивного взаимодействия с подростками / С.В. Кравцова, Е.А. Мухаматулина. – М., 1997. – 192 с.
4. Безсонов В.Г. Общение как искусство / В.Г. Безсонов. – Л. : Знание, 1990. – 16 с.